

2. CONTRIBUȚII LA ROTACISM

La Moții din Scărișoara

În Iulie 1935, am anchetat cu chestionarul dezvoltat¹⁾ comuna Scărișoara din Țara Moților. În volumele precedente ale « Dacoromaniei »²⁾, colegul Sever Pop ne-a dat observațiile ce le-a făcut privitoare la rotacism în comunele moțești Avram Iancu (Vi-dra-de-Sus) și Arieșeni.

În cele ce urmează voi încerca să dau o imagine a stadiului în care se găsește astăzi rotacismul la Moții după cele observate de mine.

Se știe că, în opoziție cu ancheta normală care studiază graiul unui singur subiect dintr'o localitate dată, ancheta dezvoltată recurge la mărturia mai multor informatori din același sat³⁾. Firește, și în Scărișoara, am notat graiul mai multor martori. Afară de aceasta, am avut ocazia să notez diferite forme auzite în cursul conversației cu numeroși martori ocazionali.

Întâia formă rotacizată am auzit-o în momentul când am coborât din trăsură la primăria comunei Scărișoara, cătunul Gârda-de-Sus, anume *pără** « până » și *păr la**⁴⁾. Mai târziu am constatat că aceste două forme sunt generale la Scărișoara.

În drum spre casa de adăpost a Touring-Clubului României de la *D'etariu*⁵⁾, am notat dela un bărbat tânăr falsa regresie *maxin*⁶⁾ « fasole », cu *i* subliniat, ceea ce înseamnă că l-am auzit lămurit, și cu o linie ondulată sub *-n*¹⁾, semnul că nu eram sigur dacă eram în prezența unui *n* nepalatal și unui *i* final redus, sau a unui *n* palatal și a unui *i* final normal. Cum subiectul pronunțase și câteva forme articulate ca în limba literară cu *-ul*⁶⁾, mi-am zis că atât *i*

¹⁾ Vezi DR. VII, p. 55, nota 1.

²⁾ Vezi DR. VI, p. 393 și VII, p. 181—184.

³⁾ Vezi DR. VI, p. 511.

⁴⁾ Asteriscul așezat după o formă dialectală înseamnă că a fost auzită dela un informator ocazional. Aici doi bărbați tineri.

⁵⁾ Renumitul Ghețar dela Scărișoara.

⁶⁾ În cursul anchetei m'am convins repede că păstrarea lui *-l* final al articolului este încă unul din arhaismele care caracterizează graiul Moților. Dau aici câteva forme auzite dela un băiețel de 11 ani, informatorul al II-lea (notez că, la Scărișoara, în poziție finală absolută, se aude vechiul *-u* final ca un *u* redus

după z , cât și n nepalatal înaintea unui e sau i se datoresc influenței școalei. Știam anume că colegul Pop a notat la Arieșeni *măđińě*¹⁾; de asemenea constatasem că la Scărișoara, ca aproape în întreg Ardealul, dentalele se palatalizează urmate de e , i . Și la casa de adăpost am auzit dela un pădurar *masîn(ń)e**²⁾. Silabele *-în(ń)e* le-am subliniat cu o linie ondulată; nu eram sigur dacă auzisem de fapt un sunet intermediar între n și $ń$ sau era un n sau $ń$ distincte. Și aici credeam că lipsa palatalizării totale a lui n urmat de e se datorește influenței literare. Vom vedea mai jos că forma din Scărișoara e cea cu n nepalatalizat.

La casa de adăpost dela Ghețar³⁾ am procedat la alegerea informatorului. L-am ales pe Gliga Pașca de 80 de ani, abătându-mă astfel dela obiceiul de a evita informatorii mai bătrâni de 60 de ani. Aici însă am căutat dinadins unul mai în vârstă în speranța unei bogate recolte de rotacisme. Cu toate că este destul de înaintat în vârstă, Gliga Pașca, ca de altfel toți bărbații din Scărișoara, nu mai vorbește graiul tradițional al Moșilor. Din călătoriile lui de o vieță întreagă prin tot Nordul Ardealului, *la Lăpușul, la Zăláv, la Șumléu, la Carái, la Săgmar^s, Baia Marije, Baia Sprije* s'a ales cu un graiu împestrițat, deosebit în multe privințe de graiul femeilor care au păstrat mult mai bine caracterele graiului moșesc. Pe deasupra și dantura îi este foarte defectuoasă, deci pronunțarea neclară. Din cauza pronunțării nelămurite, abia lucrând cu al doilea subiect am descoperit o particularitate importantă a graiului Moșilor în legătură cu rotacismul. Dela informatorul I (Gliga Pașca) am notat

și afonic (notat ^u), sau câteodată și ca un u silabic mult-puțin fonic): *Cotulu* (u final afonic), *pummul^u*, *surdulu* (u final pe jumătate fonic), *d'ejítul^u*, *umărul^u*, *plítulu* « botul porcului », *albușulu*, *gălbănușulu*, *cocoșulu* (cele patru cuvinte din urmă au fost afonice spre sfârșit astfel încât *-ulu* se auzea numai șoptit), *clonțulu* (u final pe jumătate fonic) « ciocul (cocoșului) », etc., etc. Forme asemănătoare a notat și D. Șandru în *Bulletin Linguistique*, II, p. 207.

1) Vezi DR. VI, p. 393.

2) În manuscris am notat un $ń$ deasupra lui n ceea ce înseamnă că am auzit un sunet intermediar între n și $ń$. Din motive tipografice semnul care în manuscris era deasupra l-am trecut în paranteză după semnul de desupt.

3) 1.200 m. altitudine deasupra nivelului mării. La distanțe de câte 200 m., ½ km., 1 km. în jurul casei de adăpost, la înălțimi și mai mari, sunt numeroase *cringur^t* « cătunuri » numite de obicei după familia care e cea mai numeroasă în « cring ». Astfel la *Pășcești^t* aproape toți au numele de familie *Pașca*.

totuși două cazuri de rotacism: $\xi(\xi)$ *ineapăr*^u I¹⁾, pl. *șineșpir*^t I, și *palt'in(r)*^u I²⁾.

A doua zi trebuia să continui ancheta cu o femeie care stătea la o distanță destul de mare de casa de adăpost. În așteptarea ei am intrat în vorbă cu un băiețel de 11 ani care în viața lui n'a văzut nici școală nici biserică; o singură dată a fost cu tatăl său *în țară* pe la *Zălav*^u. Foarte inteligent, vioiu, cu o pronunțare foarte clară³⁾, m'am decis să fac cu dânsul câteva întrebări din chestionar. Astfel Trăian Pașca este cel mai tânăr subiect al ALR-ului⁴⁾. Cum subiectul avea o pronunțare lămurită, repede mi-am dat seama de următorul fapt: Înaintea vocalelor palatale (*e* și *i*), subiectul are două feluri de *n*, unul palatal și altul nepalatal. Palatal este în cazuri ca *peșene* II « flori », *n'egriață* II, *carnea* II, *hașni* II, *pântăloși* II, *na* « zăpadă », etc., etc., iar nepalatal în *biși* II, *d'imineșata* II, *gășni*^t II, *mășini* II « fasole », *măni* II, « mâne », *mășica* II⁵⁾, etc., etc. Același *n* nepalatalizat l-am auzit pe urmă dela toți informatorii, dela toate persoanele cu care am stat de vorbă, bărbați, femei, tineri, bătrâni, chiar semi-intelectuali umblați câte 14 ani prin America. Dacă dela subiectul II am notat în patru cazuri — la început — *cine* II, *mășili* II, *t'ine* II, *viși* II, aceasta este pur și simplu o greșeală a mea; m'am lăsat influențat de graiul ardelenesc și cel bănățean în care toate dentalele — deci și *n* — sunt palatalizate. E adevărat că dela subiectul I am notat numai *ni* : *cășipă* I, *duminișcă* I, *pușe* I, *vișe* I, *vișă* II « venea »⁶⁾,

1) Despre $\xi(\xi)$, v. p. 113, nota 3. Printre cazurile de rotacism am trecut și formele unde trecerea lui *n* la *r* poate fi datorită și unei disimilări.

2) Informatorul a vorbit repede. Am notat *n* și deasupra un *r*, adică ceva ce mi-a făcut impresia și a unui *n* și a unui *r*. Acest *n(r)* — vezi nota 8 — l-am subliniat însă cu o linie ondulată, semn că nu eram sigur de ce am auzit. Am spus mai sus că martorul avea o pronunțare foarte neclară. Pentru aceste două cuvinte vezi și Pop, DR. VII, p. 182—184.

3) Râdea de un băiat mai mare decât dânsul (13 ani) care nu putea pronunța cuvântul *gârclă'cu(i)lu* II « gâtul dela puiul fript ». Zicea: *Iel nu pot'i sfătuși biși*.

4) Până acum rar am coborât, la amândouă anchetele, cu 2—3 ani sub 30.

5) În toate aceste cazuri *n* a fost subliniat (cu o linie dreaptă), ca să arăt că nu m'am înșelat, ci, împotriva așteptărilor mele, am auzit *n*, nu *ni*.

6) Odată am notat *mestecăni*^t I, cu *ni* subliniat cu linie ondulată, ceea ce ar putea fi considerat ca o indicație că, și în pronunțarea așa de neclară a informa-

etc., etc. Am spus mai sus însă că pronunțarea subiectului I nu era bună; e deci de înțeles că am auzit sunetul la care mă așteptam.

Prin urmare, în graiul Moșilor, *n* care a fost cândva rotacizat, redevenit *n* prin regresie — dovada e falsa regresie *mazini* — nu se palatalizează înaintea vocalelor palatale. Iată deci că, în oarecare măsură, rotacismul e încă viu la toți Moșii.

Ținând seamă de cele spuse mai sus putem afirma cu oarecare siguranță dacă o formă a fost rotacizată (sau este susceptibilă de rotacizare) sau nu în Țara Moșilor — firește numai în cazul când *n* este urmat de un *e* sau un *i*. De exemplu *yine**, *găini* II, au fost rotacizate, pe când *peși* II, *colțun* IV « ciorapi » nu ¹⁾.

Am notat e adevărat de câteva ori și un *n* nepalatal înaintea lui *e* și *i* care n'a fost niciodată rotacizat, anume: *arnic* III, *băn*²⁾ III, *hai*³⁾ III, *hai*⁴⁾ III, *nic* V, *nic* VI, *praznic* III, *Țigan*⁵⁾ III; de obicei am însă *ban* V, *hai*⁶⁾ II, *hai*⁷⁾ V, *nic* III, *nic* IV.

Faptul că numai *n* care nu e susceptibil de rotacizare ²⁾ e palatalizat în graiul Moșilor e un indiciu că palatalizarea dentalelor s'a răspândit la Moși după rotacizare. Pe când s'a produs palatalizarea dentalelor, *pinnae* era în stadiul **pene* devenit pe urmă *peși*, pe când *ponit* era într'unul din stadiile înșirate mai jos (v. p. 163): *pure*, *pun(r)e*, etc., etc. Cum se explică atunci regresia lui *r*, provenit din *n* intervocalic, la *n* nepalatal? În graiurile care înconjură Țara Moșilor, *n* urmat de *e*, *i* e palatal: *ni*. În loc de *pure* Moșii aud dela vecinii lor *puhe*. Ar fi trebuit deci să avem astăzi la Moși *puhe* nu *pune* (v. p. 14). Suntem deci nevoiți să presupunem, sau că, dela începuturile rotacismului la Moși până astăzi, rotacismul n'a fost complet, ci a prezentat cam același stadiu ca cel pe care îl descriu mai jos, sau că regresia lui *r* provenit din rotacism a început pe timpul

torului I, am avut impresia că *n* + *t* nu e chiar *ni*. În sfârșit am dela subiectul I și forma *t'ept'ini* I.

¹⁾ Firește materialul cules dela informatorul I nu ne poate fi de niciun folos în această privință din motivele expuse mai sus.

²⁾ Anume: 1) *n* care nu era intervocalic (*lemni* III); 2) *n* inițial (*nime* III); 3) *n* derivat din *nn* latin (*peși* IV < lat. *pinnae*; 4) *n* de origine străină (*donița* IV).

când în graiurile din vecinătatea Țării Moților încă nu se produsese palatalizarea dentalelor.

Totuși unele forme rotacizate se găsesc și în graiul bărbaților. Informatorul II are următoarele: *arăint'e* II, *arăpoj* II, *jirmă* II, *jerunt'i* II, pl. *jerunț'* II, *rînduriă* II, pl. *rîndurișli* II, *virinós*^u II. Am spus mai sus că dela informatorul I am auzit *g̃(ș)inșapăr*^u I, *g̃ineșpir*^t I și *palt'in(r)*^u I, iar dela numeroși martori ocazionali *pără**. Cu excepția lui *arăpoj*, *palt'in(r)*^u și *pără* toate formele de mai sus conțin pe lângă *r* și o nazală, astfel că regresia lui *r* la *n* a fost împiedecată de disimilarea prohibitivă $n - n > r - n$ sau $n - r$.

* * *

Adevăratul rotacism e însă viu numai la femei. L-am constatat mai întâi la subiectul III: *Săh'ira N'egri*, de 80 de ani, tot dintr'un « crîng » din împrejurimile Ghețarului. La școală n'a fost, nici nu s'a deplasat din « crîngul » ei. A stat câteva luni într'o colonie de Moți lângă Carei, dar s'a întors în munți ca mulți alții, deoarece îi lipsea apa de izvor. Și acest subiect are dantura defectuoasă. Totuși pronunțarea îi este mai clară decât a informatorului I.

Dela subiectul III am notat — pe lângă formele obișnuite și la bărbați: *arăint'e* III, *arăpoșe* III, *păr o murit* III, *nu verenoșă* III (în descântec) « nu învenina » — și forme ca *bire* III, *bur* III, *ține* III, *uămeri* III, *țîr* III « ei țin », etc. În același timp însă materialul cules dela subiectul III prezintă și forme cu *n* păstrat, anume atât *n* nepalatal urmat de *e*, *i* — despre care am vorbit mai sus — cât și *n* obișnuit intervocalic: *binî* III, *bun* III, *bun'* III, *ține* III, *d'epănât* III, *șamen'* III, *săptămîna* III, *țin* III, etc. Acest *n* însă, mai cu seamă dacă debitul vorbirii este mai lent, nu-mi face impresia unui *n* obișnuit. Astfel după cuvântul *ușmenî* III am adăugat observarea: « *n* pare că e puțin denazalizat, ca și când subiectul ar avea guturaiu ». Această « denazalizare » a lui *n* mi-am explicat-o îndată ca fiind rezultatul coborîrii insuficiente a vălului palatului, astfel încât curentul fonator nu găsește trecerea absolut liberă spre cavitățile nazale. Deoarece tot mai des îl aud pe acest *n*, sunt nevoit să-i creez un semn fonetic; m'am decis pentru un *n* cu un punct deasupra: ñ. Pe acest *n* l-am auzit apoi și dela alte femei. Uneori,

dela subiectul IV, l-am auzit complet denazalizat, ceea ce am indicat cu două puncte deasupra lui *n*.

Ce este acest \dot{n} « complet denazalizat »? Fiind o ocluzivă alveolară fonică fără rezonanță nazală, ar putea cineva să o identifice cu *d*. Totuși, deoarece forța, tensiunea musculară a articulației e ca a unui *n*, deci mult mai slabă ca la *d*, identitatea dintre acest \dot{n} și *d* e exclusă. De altfel, pe lângă pierderea nazalității, acest \dot{n} mi s'a părut deosebit de *n* și prin scurtimea lui. Ocluziunea alveolară a lui \dot{n} e cu siguranță mai scurtă decât a lui *n* obișnuit ¹⁾.

Tot la subiectul III am remarcat apoi că și *r* provenit din rotacizare nu e un *r* obișnuit. De cele mai multe ori l-am auzit ca un *r* foarte scurt, fără vibrațiuni distincte ale limbii; l-aș numi un *r* frictiv. I-am creat repede un semn \dot{r} : *bîre* III.

E clar că \dot{r} nu e altceva decât un *n* denazalizat și slăbit sub acțiunea asimilatoare a vocalelor între care se află ²⁾. Curentul fonator, negăsind ieșire prin cavitățile nazale, produce în cavitatea gurii o presiune de aer căreia ocluziunea alveolară slăbită nu-i poate rezista; aceasta din urmă cedează dând naștere lui \dot{r} . Deci acțiunea asimilatoare a vocalelor se exercită pe de o parte asupra vălului palatului care nu se detașează în deajuns de peretele posterior al faringelui pe timpul articulării lui *n* intervocalic, ci rămâne ridicat ca pentru vocalele care îl încadrează pe *n*, pe de altă parte asupra tensiunii musculare a articulației slăbind-o și scurtând durata ocluziunii alveolare. N'am putea spune, dacă denazalizarea se produce înaintea dispariției ocluziunii alveolare sau invers. În cazul lui \dot{n} (în manuscris cu două puncte deasupra) denazalizarea a precedat slăbirea completă a ocluziunii. Dar se pare că de obicei ocluziunea alveolară cedează înainte de denazalizarea completă. În cazul din urmă se păstrează un rest de nazalitate. În felul acesta trebuie înțelese notațiile următoare: *an(r)ăpoiĕ* III ³⁾, *ĉin(r)e* III, *țin(r)ĭ* III «ține», *țin(r)^u* III «țin», *tun(r)^u* III «trăsnet», etc. Notația mai frecventă e însă $\dot{n}(\dot{r})$ sau $\dot{r}(\dot{n})$: *bîn(\dot{r})i* III, *fîn(\dot{r})^u* III, *pîr(\dot{n})ĕa* III, *pun(\dot{r})ĕ* III,

¹⁾ Lungimea vocalei care precedă un *n* rotacizat sau pe cale de a se rotaciza se explică deci ca o lungire prin compensare, de exemplu: *bînĭ* III.

²⁾ Am semnalat posibilitatea explicării rotacismului prin denazalizarea lui *n* intervocalic în lucrarea mea *De la nasalité en rouman*, p. 99—101.

³⁾ Vezi p. 13, nota 3.

spuț(ă)e III, etc. ¹⁾. Restul de nazalitate se aude adeseori și la vocalele învecinate: *Ĉeșușotca* III, *sūru* IV «sunetul», *tūn(r)u* III, etc. Adeseori am avut impresia că auzeam o vocală mai mult sau mai puțin nazală urmată de un *ř* sau simplu *r*: *līră* III, *pīře* III, *a tūră* IV «a trăsni», etc. ²⁾.

Toate aceste forme atât de diverse le-am auzit dela același martor nu la intervale mari, ci una după alta. Astfel subiectul III răspunde în felul următor la întrebările 3987, 3989, 3998, 4001, 4005, 4006, 4013, 4016, 4046: 3987 *sīta cā d'e pīře*; 3989 *face pīře, să facem pīni*; 3998 *să arză bīnī* [cuptorul] *să să cocă bir(n)ī pīn(ř)ea*; 4001 *să bāgām pīr(n)ea η cuptor^m*; 4005 *ard'e pīrea*; 4006 *creapă și pīrea*; 4013 *pīnī mulcă* [«moale»]; 4016 *uη cālkiī d'i pīře* [«codru de pâine»]; (pe marginea fișei 4046) *pīnī* ³⁾. De asemenea, pe fișele 5801, 5802, 5803, 5805, 5811, 5814, 5827, 5854, cuvântul *lână* are următoarele forme (în pronunțarea subiectului III): *līră*; *līra*; *līră*; *līr*; *līra*; *līra*; *līn(ř)ă*.

Între ceilalți informatori, IV, V, VI și VII, din «cringurile» de pe valea numită Iarba Rea, sunt trei femei, IV, V și VII, deci au rotacismul, pe când informatorul VI, *Dăvid Todor Morarescu* (40 ani), paracliserul bisericii cătunului Iarba Rea, «cringul» *Morareșt'*, firește nu prezintă adevărate rotacisme ⁴⁾.

Subiectul IV, *Rah'ila N'egrea*, dela *Pleit'eșt'*, *Valea D'izd'ttuli*, cătunul Gârda-de-Sus, e mult mai tânără (45 ani) decât informatorii I, III, V ⁵⁾ și VII ⁶⁾, totuși prezintă încă viu rotacismul. La sfârșit, după ce am terminat chestionarea, am întrebat-to direct: cum ziceți pe aici vine, bine, cânepă, etc? Dânsa mi-a răspuns că cei bătrâni ziceau: *nu poj d'iri, aī d'irit^u, d'iriș*. Pe urmă a adăogat: *Io mai tăt așa mă scăp d'i zic^u d'iriș*. Am întrebat-o apoi cum zice

¹⁾ Acestui *ñ(i)* sau *ř(i)* i se potrivește perfect termenul de «n spirant» în-trebuițat de A. Rosetti în *Bulletin Linguistique* II, p. 98—107.

²⁾ Semnul ~ indică un sunet având o nazalitate normală, destul de puternică, pe când ∞ arată o nazalitate slabă, abia perceptibilă.

³⁾ După forma din urmă am adăugat indicația *lentissimo* ceea ce înseamnă că martorul a pronunțat cuvântul foarte încet.

⁴⁾ E interesant de observat că în tot «cringul» Morareștilor, dintre toți bărbații numai informatorul VI era acasă; ceilalți erau *în țară cu vāsili* VII.

⁵⁾ Subiectul V: *Simt'ona Suc^m*, 74 ani.

⁶⁾ Subiectul VII: *Flurița N'egri*, 80 ani.

când « se scapă »: bine, cânepă, in, căne, lână, săptămână, prună, cunună, bătrân, tânăr și cum pronunță aceleași cuvinte când e cu băgare de seamă « să nu se scape ». Am primit în felul acesta două serii de forme: Întăile pronunțate natural iar cele de al doilea pronunțate cu intenția de a evita rotacismul. Iată aceste forme (notez că debitul vorbirii a fost lentissimo). Dau întâiu forma rotacizată pe urmă cea nerotacizată:

bīri — *bīñi* ¹⁾
cīripă — *cīñipă* ¹⁾
ir^u — ?

(Subiectul răsând declară că nu poate zice altfel decât *ir*^u).

cīri, pl. *cīr*ⁱ — *cīñi* ¹⁾
līră — *līñă*.

(Cum eram la subiect acasă, s'au adunat din vecini o mulțime de băieți între 10 și 14 ani și flăcăi care repetau și ei cuvintele de mai sus cu *n* obișnuit, pe când subiectul IV avea numai *ñ* sau *ñ*²⁾). Am întrebat-o, dacă nu poate pronunța « lână », cu *n*, ca băieții și flăcăii. Mi-a răspuns tot *līñă*, cu *ñ*. Făcând-o să zică *haină* IV, i-am zis că n'are decât să pronunțe silaba *nă* din cuvântul « haină » la sfârșitul cuvântului « lână » și va avea forma pe care o întrebunțează bărbații (și copiii). După ce a încercat de patru ori, a pronunțat ezitând și silabisind *lī-nă* IV, uitându-se nedumerită la cei din jur, mirată însăși de o formă atât de ciudată și cu totul neobișnuită în gura ei. Băieții și flăcăii prezenți au făcut mare haz de perplexitatea subiectului. În mai multe rânduri am auzit dela ei, despre formele rotacizate, că așa vorbesc « muierile ». Am auzit apoi și dela mulți bărbați că rotacismul e o particularitate a graiului femeiesc).

Am continuat pe urmă:

săptămīră — ?

(Nu poate pronunța forma nerotacizată).

? — *prună*, pl. *pruñi*.

(Atât *n* la singular cât și *ñ* la plural arată că aici *n* nu este rotacizat. Cu siguranță disimilarea prohibitivă a împiedecat rotacizarea).

¹⁾ Aici *ñ* este un *n* complet denazalizat, vezi mai sus p. 17, notat în manuscris cu două puncte deasupra.

²⁾ Al doilea *ñ* avea două puncte deasupra în manuscris.

cuřūră — *cuñũñă*

? — *batrîn^u*, pl. *batrînⁱ* ¹⁾

? — *tîñăr^u*, pl. *tîñerⁱ* ²⁾

(La aceste două cuvinte din urmă e de făcut aceeași observație ca mai sus la cuvântul « prună »).

Din experiența aceasta făcută cu subiectul IV se poate trage următoarea concluzie: când martorul are o pronunțare perfectă (dantura ireproșabilă) și pronunță răspicat, lentissimo, pot face foarte ușor deosebirea între un *n* obișnuit și un *n* susceptibil de rotacizare. Când debitul vorbirii e normal, adeseori în loc de ñ (sau *n* cu două puncte deasupra în manuscris) — deci un *n* susceptibil de rotacizare — am auzit pe *n* din pronunțarea mea proprie. Prin urmare e foarte probabil că, acolo unde am notat *bine* III, *bună* IV, *oçmeni* V, etc., informatorii au pronunțat de fapt *biñe*, *buñă*, *oçmeñi*, etc.

* * *

Este o oarecare analogie între slăbirea și denazalizarea lui *n* latin intervocalic, deci rotacizarea lui, și slăbirea și denazalizarea lui *ñ* latin vulgar intervocalic devenit *î* (de exemplu *vinea* > *viñe* > *viie*). Aici *ñ* intervocalic își pierde ocluziunea palatală devenind la început un *î* nazal (v. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 94). Forme cu *î* nazal s'au păstrat în Țara Oașului (v. I. A. Candrea, *Graii din Țara Oașului*, București, 1907, p. 13), dar și în Munții Apuseni există. Am notat: *ăi* ³⁾ [bis] IV « ani », *cũ* III « cuie », *iepurõia* I, *lătoroç^oă*, pl. *lăturõi* III « lătunoaie (în țesătură) », *morõia* III « strigoaia », *să pũ** « să puie », *să ramă* IV. Întocmai ca în Țara Oașului se întâlnesc și false regresii: *ăi^u*, *ăiu* IV « usturoiu », *t'êie* I « cheie ». Tot un rest din nazalitatea lui *n* dispărut avem și în *frîu*, *frîuu* IV, *grîu* V, *grîuu*.

* * *

¹⁾ Subiectul VII are totuși *bătrîn^u*.

²⁾ Și subiectul V are o formă cu *ñ*.

³⁾ Nazalitatea am auzit-o, atât la Moți cât și în Țara Oașului, întocmai ca I. A. Candrea, asupra vocalei precedente *-ăi-*, *-oi-*, etc. Colegul Pop însă a notat în Țara Oașului *-ăi-*, *-oi-*, etc., iar Ion Mușlea chiar *-oñ-* (vezi *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 236: *strigoñ*, *tălhăroñ*).

Am trecut în lista de mai jos următoarele forme: 1) dela subiectele III, IV, V, VII, toate cuvintele din materialul cules, indiferent de origine, care au un *n* intervocalic; 2) dela subiectul II, formele care au un *n* intervocalic + *e*, *i* sau prezintă rotacisme; 3) dela subiectul I, formele cu rotacism; 4) dela toate subiectele, falsele regresii. Am spus mai sus că în graiul femeilor (subiectele III, IV, V, VII) *n* susceptibil de a fi rotacizat se deosebește de cele mai multe ori de *n* obișnuit. Subiectul II deosebește aceste două feluri de *n* numai dacă urmează *e* sau *i*. Iar subiectul I pronunță la fel și aceste două feluri de *n* sau eu n'am prins deosebirea din cauza pronunțării neclare.

Formele le-am înșirat în ordine alfabetică după forma ce ar avea-o în limba literară.

Cifra romană după câte o formă indică subiectul care a pronunțat forma (v. p. 13, 14, 16, 18 și p. 19, notele 3 și 4):

aduă VI

ámin III

an^u IV

armínd'ínu [bis], *armind'in* III

*băn*² III, *bań* [de șase ori] V

bařón, *bařon*^u IV « catifea »

bătrína [ter] IV, *batrín*^u [ter], *batrín*^u IV, *bătrín*^u III, dar *batrín*^u VII

bine, *biń* III, *bińi*, *bīni*, *bini* II, *bińi* [bis] III, *bińi* IV, *bīne*, *bińi* V, *bīni* IV, *biń(ř)i*, *biř(ń)i* III, *bīři*, *bire*, *bire* III, *biri* [bis] IV, *bire* III, *bīri* IV

*búcińă*¹⁾, *búciřă* IV « urlă (lupul) »

bună IV, *bun* VI, *bun* III, *bun*² III, *buni* IV, *bun*^u III, *bun*^u IV, *bun(ř)*^u IV, *bur* III

Călińasă, *la* — [ter] III « muntele Călineasa »

*cîńi*²⁾, *cīři*, pl. *cīři*, *cīři* IV

cîńpă [bis] III, *cīńpă* IV²⁾, *cîń(ř)ipă* III

*cīri*²⁾ [ter] III, *cīri*²⁾, *cīri*²⁾ IV

*cānur*² III

¹⁾ În manuscris cu două puncte deasupra lui *n*.

²⁾ În manuscris cu două puncte deasupra lui *n*.

cărbunili II, *cărbun*¹ [bis] III
cărmăn(ț)ăm, *că'meñ(ț)*² III (aproape *cămăñ(ț)ăm*, *cămeñ(ț)*²) « a scărmana »
*cătcăiñ*² III « căpcăuni »
cerușă, *cerușă*, *cerușe*, *cerușer*^{2u}, *Ĉerușotca*, *Ĉerușotca* III
čet'ină IV
t'in V « chin »
cîñă IV
cîne II, *cine* III, *cini* IV, *cinj* [bis] V, *cinj* III, IV, *cin(r)e* III, *cîr(ñ)e* III, *cîre* III
colțun IV, pl. *colțun*² [ter] IV « ciorapi »
creștin^u V ¹⁾
Crișeñ II « Români de pe Valea Crișului Negru »
cununiie V, *cununaț* IV, *cuñuniie* V, *cuñün*¹ IV, *cuñünă* IV, *cun(r)un*¹ III, *cũrũră* IV, *curun*¹ IV
d'epănat [bis] III
d'imineața II
dónuță [ter] IV
duminica IV
fărină III
fîn^u [bis] IV, *fîn(ț)*^u III
fintiră III, *fîntir*¹ IV
Găina III, *Găira* VII « muntele Găina », *găiñ*¹, *găiñilj* II, *găiñr*¹ IV
*jenunți**, *jerunt'i* II, *jerunt'ili* II, pl. *jerunț* II
D'érmanu III « sărbătoarea băbească numită Gherman »
grad'ină III, *grad'ină* IV
gunoij^u III
hod'inăscă III
pi-mprejūrul IV
naltă III
innaint'a IV, *ară'int'e* II ²⁾, *arăint'e* III, *arăint'i* III, *arănt'e* III, *arint'i* IV

¹⁾ Subiectul V zice că nașa, când aduce copilul dela botez, « *il dă la mumu-sa* » cu următoarele cuvinte: « *Ți l-ă luot păgîn și ți-l dau creștin*^u ». După aceea adaugă: « *N'-o-mvădat preuțitul* ».

²⁾ Aici *ı* și *u* la umăr au fost notate în manuscris *ș* și *ș* la umăr.

d'-anapoë III, *înapóo(ă)* IV, *înapoă* IV, *an(r)ăpoie* III, *d'îrăpo^o* 1)
 IV, *arăpoⁱ* II, *arăpoie* III, *d'-arăpoⁱ**
iertăcu^{ne} III
îr^u III, *îr^u* III, *ir^u* IV
îrmă II «stomac»
izmă^ș II
g(ș)ineapăr^u, *ginepărⁱ* I
lînă IV, *lîn(ț)ă* III, *lîra* III, *lîră* [de 5 ori] III, pl. *lîrⁱ* III, *lîră*
 IV, *lîră* III
lăto^ro^ș 1), pl. *lătu^roⁱ* III
leagăn^u V
lumînă^{ră} V «lumânare»
luⁿ IV, *luⁿia* IV, *luⁿia* IV 2), *lu^ria* IV
mana III «laptele vacii»
mînă IV, V, *mîⁿili* II, *mî^{ră}* V, *mî^{ră}* IV
mînat IV
mîⁿi II, *mîⁿi* [lentissimo] IV, *mî^r(n)e* V, *mî^ri* IV
mălăstire III
mîⁿica, *mîⁿicⁱ* II
muⁿu^ș 1) III
munușă, pl. *munuș* III «mai multe mănunchiuri de cânepă»
Mărina III «sărbătoare băbească»
mîⁿîn^țeⁱ III
mașină IV «mașină de cusut»
matăⁿi IV «mătăanii»
matragulă [ter] IV
*măzîn(n)e**, *măzîn**, *măzini* II «fasole»
meste^șinⁱ I
miⁿi III, *miⁿi* [bis] IV, *mi^șe* V «mine»
Măciⁿică, *Mărina* — III, *mo^șinⁱcⁱ* III «sărbătoarea celor 40 de
 mucenici»
nănașă V
nîmireșă IV

1) Aici *i* și *u* la umăr au fost notate în manuscris *î* și *u* la umăr.

2) În manuscris cu două puncte deasupra lui *n*.

- oqmeni* V, *oamen'* III, *uamini* II, *uqmeni* III, *uqmin'* [bis] V,
uqmir' V, *uqmeri* III, *uqmeri* III
ojină IV
usteñală III
păgin ¹⁾ V
palt'in(r)^u I
pără, pār III, IV, V, VI, *, « până »
pîn'e III, *pîne* IV, *pîni* [bis] IV, *pîni* III, *pîni* III, *pîn(ř)ea* III,
pîr(n)ea III, *pîre* III, *pîre* III, *pîre* III, *pîre* III, *pîre* III, *pîre* III
pântăloñ II
Pant'ilimon^u III
pănură III
*pasine*a IV « pasăre = penis »
peșne II, *peși* IV, *peși**, *peși* « flori », *peși* IV « broderii »
pelină III « pernă »
t'eptănat^u IV, *t'ept'ini* I, *t'eptărăm* III, *t'aptăr*^u III, *t'eptărăm*
 III, *t'eptărărăm* III, *t'ept'ire* III, *t'ept'iri*, pl. *t'ept'iri* [de
 patru ori] III, *t'ept'ir'* [ter] III
plină IV
pód'ină III « scândură la pod »
pogán^u III, *pogănoc* III « mare și puternic »
prinós^u III, V « colacul care se dă preotului la înmormântare »
prun V, *prunăi* [bis] IV IV, *prun*
puși II, *punim* [de patru ori] IV, *puni* IV, *punim* V
pușe III, *puși* IV, V, *pun(r)*^u III, *pun(r)* III, *puș(ř)e* III,
puș(ř)e III, *pūrem* III, *puřem* III, *puře* III, V, *puře* III,
puři [bis] V, *pur* [bis] V, *puru-η car*^u V
pîșin IV « pușin »
rădăcină [bis] III
rînduriă, rîndurieli II
rărînș IV « rărunchi »
Sîmt'ona V « nume de femeie »
sîn^u V
saratóș IV « sănătoși »
Sîndișe III, *Sîndișili* IV

¹⁾ Vezi p. 161, nota 1.

săptămîna III, *săptămîn^v* V, *stămîn^v* V, *saptamîni* IV, *săptămîră* IV
sorpoⁿ III « săpun », *sorpoⁿim^u* III
surumăⁿ III « sărmani »
Sătana III, *Sataⁿi* III
Solom^onⁱ IV « Solomoane »
splînă [bis] IV
spūⁿi ¹⁾ IV, *spu^r(n)e* III, *spu^u(r)* III « ei spun » *spu^rea* III,
spu^ri IV, *spu^r* V
stîjⁱn^ă pl. III
sū^ru IV « sunetul »
tîⁿăr^u IV, *tîⁿer^v* IV, *tîⁿere* V
țărîⁿili IV
Țigan^v III
t'ină III, IV, *aⁱ int'inat* III
t'ini IV, *t'inⁱ* [ter] IV, *t'iri* IV, *t'iri* IV « tine »
țîn III, *țîⁿut* V, *țini* [ter] IV, *ținea* IV, *țîn(r)^u* III, *țîn(r)ⁱ* III,
țîⁿ(r)^u III, *țî^re* III, *țî^rem* III, *țî^r* III
țîⁿt'erin^u IV, *țîⁿt'erin* V « țîntirim »
tūⁿ III « trăsnet », *tuⁿă* IV, *tūⁿ(r)^u* III, *tun(r)^u* III, *a tū^ră* IV
tușî^răm III, *tușî^rătur^v* III
unu III, *una* III, *uⁿa* IV
vînă [bis] III
vîⁿat^u IV
vîⁿătă III
ve^cîn V, *ve^cir^v* VII
yîn V, *d'in^u* IV, *vinⁱ* V, *yin^e* [bis] III, *yin^e**, *yîⁿi**, *d'ini* IV,
yini V, *yini* V, *yinⁱi*, *yiniș*, *yini*, *yinim^u*, *yint^u*, *yiniră* III,
*d'iniș**, *d'inⁱ* IV, *o yîⁿit* V, *d'ūră* ²⁾ *mî^ri pâr la noi* IV « vino
mâne pân la noi », *d'iri* IV, *o d'irit* VII, *o yî^rit* V, *yir* [ter]
V, *aⁱ d'irit^u*, *o d'irit^u* IV, *nu poj d'iri* IV « nu pot veni »,
d'iriș IV, *or d'irit* IV, *d'iri* IV, *d'ir* IV

¹⁾ Am adăugat nota: se aude aproape *spū^ri*. În manuscris *n* are două puncte deasupra.

²⁾ Această formă nu poate deci fi apropiată de vreun cuvânt unguresc (*jön* + *gyere*) cum o face D. Șandru în *Bulletin Linguistique* II, p. 206, nota 2.

verin^u IV, *virinos*^u II, *nu veruno(ă)şa*¹⁾ IV, *verună(o)şat'e*¹⁾ IV,
*nu verenoşa*¹⁾ III, *nu^mverunăşa*¹⁾ IV « nu învenina »
d'igănă III « sănătoasă »
yindr^u III, *d'inarsulu-n d'ob*^u IV « rachiul în fedeleş », *vinars*^u V
viñiriă [bis] V
d'innovatu IV

E. PETROVICI

3. CU PRILEJUL BULETINULUI ATLASULUI LINGUISTIC ITALIAN²⁾

Autorii Atlasului Linguistic italian, M. Bartoli, Ugo Pellis și G. Vidossi, publicau, înainte de apariția acestui buletin, toate informațiile despre ALIT. în rev. « *Ce fastu?* », *bolletino mensile della Società filologica friulana* « G. I. Ascoli ». În 1932 Direcția Atlasului hotărăște publicarea acestui buletin, cu următorul scop: a da informații despre ALIT.; a discuta valoarea Atlaselor lingvistice; a arăta cele mai bune criterii pentru adunarea și publicarea materialului de limbă; a prezenta din când în când rezultate din anchetele pe care le fac; a informa pe cititorii buletinului ce se lucrează în domeniul atlaselor lingvistice și onomastice, etc.

Publicația noastră salută cu satisfacție deosebită acest buletin. Colaborarea noastră cu ALIT.-ul datează încă din 1927, când autorul acestor rânduri a avut fericirea să participe la ancheta pe care o făcea Ugo Pellis la Cortina d'Ampezzo și să profite mult din experiența acestui călit anchetator. Această colaborare s'a continuat și în 1933, când anchetatorii celor două atlase (ALIT. și ALR.) au studiat graiul istroromân din Briani (Valdarsa), cu același subiect³⁾.

Fascicola I a primului volum cuprinde următoarele articole: G. VIDOSI, *L'Atlante Linguistico italiano, Questioni di metodo e*

1) În descânțece.

2) *Bolletino dell' Atlante Linguistico italiano*, promosso dalla Società filologica friulana « G. I. Ascoli ». Udine, An. I, fasc. 1 (1933), fasc. 2 (1934, p. 118, cu o hartă: an. fasc. 1 (1935), p. 47.

3) Pentru diferențele dintre AIS. și ALR., v. S. Pușcariu, în DR., VI, p. 504—518, iar pentru metoda de lucru a ALR.-ului articolul meu din *Revue de Linguistique romane*, IX, p. 86 și urm.